

ББК 74.58
УДК 378.187

Горіна О.Т., доцент
Західнодонбаського приватного і
інституту економіки і управління

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

***Анотація.** Стаття присвячена теоретичним аспектам духовного виховання студентської молоді. В ній розкрито поняття «культура», «духовність», «духовна культура», які допомагають визначити зміст виховної роботи у ВУЗі*

***Аннотация.** Статья посвящена теоретическим аспектам духовного воспитания студенческой молодежи. В ней раскрыты понятия «культура», «духовность», «духовная культура», которые помогают определить содержание воспитательной работы в ВУЗе.*

***Annotation.** The article is devoted to the theoretical aspects of the student youth. The concepts “culture”, “spiritualism”, “spiritual culture” which help to define the contest of the bringing up of students in the higher educational establishments are dealt with in this article.*

Освіта ХХІ століття передбачає орієнтацію на людину, громадянське суспільство, в якому пріоритети духовної культури визначають навчально – виховну діяльність ВНЗ. Отже, питання формування духовної культури студентської молоді у наш час є актуальною проблемою. У зв'язку з цим перед педагогічною наукою та практикою постає завдання створення такої системи виховання в навчальному процесі, яка б забезпечила високий рівень духовної культури студентської молоді. Студентський вік є періодом інтенсивного розвитку індивідуальних особливостей молоді людини. Тому так важливо скоординувати у навчально – виховній діяльності ВНЗ процес формування духовної культури молоді людини.

За останні роки опубліковано ряд монографій, наукових статей з означеної проблеми авторів: Г.Авдіянц, В.Долженко, О.Климишин, С.Кримський, О.Омельченко, Г.Шевченко та ін.[1,2,3,4,6,9]. Так авторами І.Бех, В.Долженко, А.Кавалеров, О.Огірко розкрито питання виховання духовних цінностей студентської молоді. Окремі аспекти духовної культури, які характеризують особистість студента висвітлили дослідники Г.Авдіянц, О.Вишнеvsька, О.Олексюк, О.Сталевська. Проблема духовності та духовного

розвитку молоді досліджується вченими С.Кримський, О.Омельченко, Г.Шевченко [3,6,9].

Однак, аналіз педагогічної літератури свідчить про необхідність теоретичного обґрунтування поняття «духовна культура» в сучасній вищій школі.

Метою даної статті є теоретичне обґрунтування понять «культура», «духовність» та «духовна культура» як важливих категорій для вирішення проблеми формування духовної культури студентської молоді в сучасній вищій школі. З означеної мети випливають такі **завдання**:

- рівень духовної культури студентської молоді визначити як педагогічну проблему сучасної системи виховання у ВНЗ;
- визначити духовність та духовну культуру складовими культури навчально - виховного процесу ВНЗ.

Відомо, що культура людини є важливим фактором її розвитку, тим внутрішнім регулятором, який допомагає їй у становленні, повсякденній життєдіяльності. Термін «культура» надзвичайно багатозначний і багатооб'ємний, тому і існує велика кількість як підходів до визначення даного поняття, так і самих визначень.

Слово «культура» латинського походження й спочатку означало оброблення ґрунту, його «культивування». В цьому первісному поясненні поняття виражена важлива особливість культури, зміст людської діяльності, зв'язок культури з діяльністю людини.

У філософському енциклопедичному словнику подано визначення поняття культури як: «вирощування, виховання, освіта, розвиток» [8, с.313]. У словнику російської мови С. І. Ожегова пояснюється як: «сукупність досягнення людства у виробничому, суспільному та розумовому відношенні» [5, с. 186].

Багато вітчизняних вчених підходили до визначення поняття «культура» у відповідності до двох органічно пов'язаних між собою сторін трудової діяльності людини і виділили два види (дві форми) культури:

матеріальну і духовну. *Матеріальну* – досягнення, що показують рівень оволодіння людиною силами природи *і духовну* – досягнення, що показують рівень і глибину пізнання природи і суспільства, широту досягнутого кругозору. Як вважає академік С.Б.Кримський, - «у чистому вигляді «культури» в житті не існує», - вона завжди належить «певному суб'єктові: цьому суспільству, цій неповторній індивідуальності, цій особі, людині... У понятті «культура» віддзеркалені різні форми життєдіяльності людини. Через життєві сенси, повсякденну діяльність вона (особистість, людина) створює і передає наступним поколінням ті культурні надбання, які сформувалися і властиві, тільки даній епосі, часу» [4, с.7].

Досліджуючи виховання духовних цінностей студентської молоді в полікультурному просторі, В.Долженко вважає, «що там, де є людина, її діяльність, стосунки між людьми, там є культура». Далі дослідник підкреслює, що «при цьому слід розрізняти матеріальну і духовну культуру, не протиставляючи їх одна одній. У матеріальній культурі закладено духовний, формувальний початок, оскільки вона завжди є втіленням ідей, знань, цілей людини, що тільки й робить її культурою; продукти ж духовної культури завжди втілені в матеріальну форму, тому, що тільки в такий спосіб вони можуть бути об'єктивні й стати фактом громадського життя. Все це дає підставу говорити про культуру як таку, що не залежить від її розподілу на матеріальну й духовну [2, с.15].

При такому підході культура виступає як певний аспект суспільства, як прояв розвитку самої людини. У понятті «культура» фіксується як загальна відмінність людської життєдіяльності від біологічних форм життя, так і якісна своєрідність історично конкретних форм цієї життєдіяльності на різних етапах суспільного розвитку в рамках визначених епох... Культура характеризує також особливості поведінки, свідомості й діяльності людей у конкретних сферах громадського життя (культура праці, побуту, художня культура, політична культура. У культурі може фіксуватися спосіб

життєдіяльності окремого індивіда (особиста культура), соціальної групи (наприклад, класу) чи всього суспільства в цілому [7, с.124].

Дослідник В.Долженко підкреслює, що «не буде перебільшенням сказати, що культура являє собою ступінь людського в людині, характеристику розвитку людини як суспільної істоти. А отже, культура існує в постійній взаємодії свого зовнішнього матеріалізованого вираження з самою людиною. Ця взаємодія проявляється у створенні нового, збагаченні культури в процесі творчості людини» [2, с.16].

Із вище зроблених визначень можна пояснити поняття «культура» у педагогічному контексті як сукупність сформованих якостей особистості на основі загальнолюдських цінностей, на тому чи іншому суспільному етапі, у відповідності до його освітніх систем. Тобто культура людини – це важливий фактор її розвитку, той внутрішній «двигун», який не дає їй зупинитися у своєму становленні, пізнанні, утвердженні як особистості, закріпленні духовності.

Важлива складова культури особистості - рівень її духовності. Як взаємозв'язані та взаємодоповнюючі особистісні характеристики культура та духовність особистості залежать від рівня розвитку суспільства і визначають парадигму освіти.

Духовність, як поняття, традиційно використовувалася релігійними філософами для пояснення душевного стану людини та її залежності від природи. У християнській антропології «духовність» є виразом вищого морального спрямування людського буття до Бога.

Академік С.Б.Кримський вважає, що «духовність – це завжди заклик «зверху» здійснювати те, що не здійснюється само по собі, наявним чином, заклик, що потребує, однак, індивідуального розшифрування». Інакше кажучи, продовжує вчений, - «духовність – це ціннісне домобудівництво особистості», що «дає змогу особистості обертати засвоєння зовнішнього світу на шлях до самого себе. А цей шлях є найдовшою дорогою, яку проходить особа в житті» [4, с.7].

Інша думка на основі філософських розвідок в дослідженнях О.Омельченко. «Релігійність містить у собі інтерес до божественної й вищої цінностей життя, а духовність – це здатність безпосередньо переживати стан божественного». Далше вчений розглядає, духовність як «людське в людині». Духовність трактується ним як специфічна якість особистості, що характеризує мотивацію поведінки особистості, а також потребу в пізнанні світу, самопізнанні, пошуку сенсу життя й свого призначення [6, с.39-41].

Більшість філософів поняття «духовність» пояснюють як категорію людського буття, що виражає його здатність до творення культури та самотворення. Це означає, що людина може не тільки пізнавати та відображати навколишній світ, а й творити його. А творчі можливості людини, як духовної істоти, свідчать про те, що окрім мислення вона має ще й вольове відношення до реальності. Отже, духовність постає як інтегральна категорія, що виражає теоретико-пізнавальну, художньо-творчу та морально-аксіологічну активність людини.

У «Соціолого - педагогічному словнику» поняття «духовність» пояснюється як «особливий вимір людського буття, який виявляється у процесі реального самовизначення людини. Справжнім змістом духовного розвитку є зміна місця людини в навколишньому світі, в якому вона фіксує сферу свого буття і в якому можливе її самовизначення. Визнання себе як вільної істоти та відповідальності за долю світу є основою духовності людини» [7, с.68].

Досліджуючи психолого – педагогічні особливості розвитку духовності старшокласників у процесі навчання О. Климишин пояснює духовність як «спосіб самотворення особистості, вибір нею власного образу, своєї долі і соціальної ролі, творення особою самої себе за зразками вищих абсолютів, віри у вищі абсолюти – добро, справедливість, людяність, любов, правду, милосердя тощо, спрямування усіх помислів і дій на них, бажання утверджувати їх у житті. Відсутність такого бажання, недовір'я в ці ідеали є бездуховністю» [3, с.15].

Теоретичне пояснення понять культура і духовність дозволяє зробити перехід до пояснення такого важливого педагогічного аспекту духовного виховання як духовна культура.

В соціологічних дослідженнях духовна культура пояснюється як сукупність традицій, звичаїв, цінностей і норм, що регулюють життя людини: її ставлення до себе, до інших людей, до світу загалом [7, с.54].

Цікавою для нашого дослідження є думка Г.Шевченко, що «духовна культура створює особливий світ цінностей, формує і задовольняє наші інтелектуальні та емоційні потреби». Далше вона пояснює, - що «духовна культура - це продукт суспільного розвитку, її основне призначення полягає у продукуванні свідомості, які існують переважно в ідеальному вигляді: поняття, уявлення, вірування, почуття і переживання, доступні свідомості і розумінню всіх людей»[9, с.222]. Тобто духовна культура є серцевиною особистості, в основі якої інтелектуальний, моральний та естетичний аспекти.

Розглядаючи цю проблему Г.Авдіянц звертає увагу на невідповідність понять, що дуже часто термін «духовна культура» замінюється терміном «професійна культура». Не погоджуючись з таким підходом, вчений підкреслює, що духовна культура - «головна умова і основа життя суспільства і кожної людини, засіб і середовище виховання особистості, розвиток людської індивідуальності, яка втілює загальнолюдські цілі, прагнення, вселюдську сутність» [1, с.5].

Названі аспекти духовної культури характеризують кожну особистість індивідуально в залежності від засвоєння нею знань, умінь, навиків, орієнтації на загальнолюдські цінності, визначення шляхів саморозвитку та самовдосконалення.

Якщо розглядати духовну культуру як педагогічну категорію, то важливо відзначити, що у навчально – виховному процесі ВНЗ її сутність проявляється через задоволення духовно – культурних потреб, серед яких

важливими є інтелектуально – пізнавальні, особистісно – орієнтовані, морально – етичні.

Слід сказати, що рівень духовної культури сучасної студентської молоді характеризується рівнем особистісної культури, яка формувалася під впливом сім'ї, близького оточення, шкільного колективу. А зміст навчання і виховання у ВНЗ повинен підвести молоду людину до свідомого розуміння особистісного «Я». Духовне виховання через систему виховних заходів, вивчення предметів соціально – гуманітарного циклу, участь у соціальній діяльності (зокрема благодійницькій), визначає ціннісне відношення до життя, забезпечує стійкий, гармонійний розвиток молодої людини. Її внутрішнє особистісне зорієнтовано на утвердження почуття відповідальності, обов'язку, честі і совісті, інших чеснот, які підвищують рівень духовної культури через засвоєння певних знань та формують людські, професійні, ділові та морально – етичні якості. Педагогічні засоби та прийоми навчання допомагають вплинути на внутрішні якості особистості: розум, почуття, світосприймання.

Попередній аналіз наукових джерел підвів нас до виділення таких складових поняття духовна культура як: пізнавально – інтелектуальна, соціально – діяльнісна та суспільна.

Пізнавально – інтелектуальна складова духовної культури проявляється в рівні засвоєння знань, умінь та навичок, бажанні професійного навчання на рівні особистісних здібностей та самовизначення на навчання протягом всього життя. Оцінка морально – етичних рис та вольових якостей, усвідомлення наявності особистісного ідеалу, передбачає варіанти самореалізації.

В процесі взаємовідносин з іншими людьми, спілкуванні, виконанні індивідуальних ролей в суспільно – корисних справах (акціях, конкурсах, благодійництві), формуються лідерські якості студента, готовність брати відповідальність за результати своєї діяльності. Соціально – діяльнісна

складова духовної культури молодого людини показує рівень готовності її до самотійного життя.

Суспільна (людинотворча) складова духовної культури студента по суті має суспільно – корисну спрямованість. В навчально – виховному процесі формується відповідний рівень тих ділових якостей, без яких неможлива професійна діяльність. Це відповідний рівень морально – етичних норм, індивідуальна самотійність, впевненість у своїх діях та вчинках, ініціатива, активна участь у суспільно – корисних справах, самовдосконалення на перспективи та ін.

Уточнюючи деякі аспекти духовності та духовної культури особистості студента, як складових культури молодого людини ми розглядаємо їх у взаємозв'язку як:

- здатність особистості розвивати свої духовні потреби;
- здатність ставити духовні інтереси і цінності вище за матеріальні;
- необхідну морально – етичну норму, яка скеровує життєдіяльність особистості;
- властивість, яка належить конкретній людині, і її своєрідність розкривається через індивідуальність особистості, як носія високої, розвиненої духовності;
- почуття, душевний стан від якого залежить життя людини, задоволення її духовних потреб, місце та роль в суспільстві;
- специфічна людська риса, яка виявляється в багатстві духовного світу індивіда, його ерудиції, розвинутих індивідуальних та емоційних запитах, моральності й передбачає оволодіння духовними цінностями.

Таким чином, підводячи підсумок дослідження теоретичних аспектів духовного виховання, можна зробити висновок, що духовна культура складне, багатооб'ємне поняття, яке потребує уточнення в сучасному контексті у відповідності до нової виховної системи вищої школи.

В даному дослідженні ми розглянули духовну культуру як головну умову і основу життя суспільства і кожної людини, як сукупність традицій,

звичаїв, цінностей і норм, що регулюють життя людини, її ставлення до себе, до інших людей, до світу загалом. У взаємодії з духовністю вона характеризує розвиток людської індивідуальності, який втілює загальнолюдські цілі, прагнення, вселюдську сутність.

На підставі теоретичного аналізу наукових джерел складовими духовної культури визначено: пізнавальну – інтелектуальну, соціально – діяльну та суспільну (людинотворчу).

Розкриття і уточнення понять «культура», «духовність» та «духовна культура» сприяють визначенню змісту виховної роботи із студентською молоддю у ВНЗ.

Література

1. Авдіянець Г.Г. Духовна культура як основа гуманізації вищої педагогічної освіти // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому навчальному закладі освіти: Матеріали Четвертих ірпінських міжнародних науково – педагогічних читань. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2006. - 494 с. (с.5 – 7).
2. Долженко В.О. Виховання духовних цінностей студентської молоді в полі культурного простору: Дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.07. – Луганськ, 2006. -192с.
3. Климишин Ольга Іванівна. Психологічні особливості розвитку духовності старшокласників у процесі навчання: Дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Прикарпатський ун-т ім.Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2004.-249 арк.
4. Кримский С.Б. Заклики духовності ХХ століття: [З циклу щоріч.пам'ят. лекцій ім. А. Оленської – Петришин, 2002 р.] – К.: Вид-дім «КМ Академія», 2003. – 32 с.
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70000 слов. Русский язык, 1990.- 921 с. (2004.- 896 с.)
6. Омельченко О.П. Духовний розвиток учнівської молоді в регіонально-культурно-освітньому просторі: Автореф.дис.канд.пед.наук: 13.00.07 / Східноукраїнський національний ун-т ім.Володимира Даля.-Луганськ, 2005.-20 с.
7. Соціолого – педагогічний словник / За ред. В.В. Радула. – К.: ЕксОб, 2004. – 304с.
8. Філософський енциклопедичний словник (ФЕС). – К.: Абрис, 2002. – 742с.
9. Шевченко Г.П. Духовний розвиток особистості: Пошуки нового підходу до проблеми // Духовність особистості: Методологія, теорія і практика: Збірник наук.праць / Гол.ред.Г.П.Шевченко. – Вип.4. – Луганськ: Вид-во Східноукр.нац. ун –т ім.В.Даля, 2005. – 232 с. (с.221-226).